

УДК 025.5:378:004.81

Пасмор Надія Петрівна,

канд. пед. наук, директор наукової бібліотеки,

Журавель Наталія Миколаївна,

бібліограф I категорії наукової бібліотеки

Зарвилог Ірина Павлівна,

бібліограф I категорії наукової бібліотеки Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

пошт. адреса: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, вул. Пушкінська, 7, м. Харків, 61024, Україна

конт. тел.: 704-11-58, 704-92-13

e-mail: jur_libr@mai.ru

КОГНІТИВІЗАЦІЯ У БІБЛІОТЕЧНИХ ПРОЦЕСАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬО-НАУКОВИХ ПОТРЕБ

Сучасному соціуму притаманні такі риси, як: глобалізація, гіперконкуренція, надшвидка зміна технологій, соціальна самоорганізація тощо. Це проникає в усі сфери діяльності і зумовлює еволюційні процеси. За таких трансформацій пізнання, вивчення, усвідомлення, розумне сприйняття і переробка зовнішньої інформації, тобто когнітивність, стали трендовими фішками в сучасній бібліотечній практиці вишів. Головним завданням університетських бібліотек як основних структурних підрозділів вузу є формування адекватної сучасним освітньо-науковим потребам інноваційної інформаційно-комунікаційної інфраструктури ВНЗ. Активне використання комп'ютерно-програмних систем, новітніх засобів обробки потоків наукової та навчальної інформації, автоматизація створення електронних каталогів та забезпечення вільного доступу до пошукових сервісів, формування інтелектуальних баз даних власної генерації, придбання електронних ресурсів відіграє важливу роль у побудові високотехнологічного інформаційного університетського ландшафту як оригінального середовища отримання знань.

Когнітивізація (від лат. *cognitio* — знання, пізнання) [7, С. 304] бібліотечних процесів пов'язана з інтенсифікацією та диверсифікацією засобів освітньої, наукової діяльності. Тому участь бібліотеки у розробці та запровадженні наукових банків даних, електронно-освітніх ресурсів, навчально-методичних комплексів, електронних бібліотек забезпечує свободу вибору користувачами відповідної інформації, нові можливості для опанування та закріплення матеріалу, здобуття і використання знань.

Крім того, бібліотечні практики інформаційної діяльності, засновані на використанні нових інформаційних і телекомунікаційних, мультимедійних технологій, засобів віртуальної реальності, а також електронних підручників, свідчать про зміцнення мотивацій і компетентностей того, хто навчається у бік автономії. Йдеться про те, що студент або науковець як носій персонального стилю навчання зможе не тільки обрати власну лінію діяльності в інфосередовищі, а й інтелектуально розвиватися, оволодівати новими для себе способами пізнання. Про це, власне, свідчать фокус-опитування, анкетування,

онлайн-голосування користувачів сайта бібліотеки НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Зокрема, 83% респондентів прагнуть працювати з електронними ресурсами; 25% науковців бажають отримувати доступ до БД юридичного профілю, порівняльного права та законодавства; 97% студентства заочної форми навчання вважають, що можливість читати підручники та навчально-методичні посібники в електронному вигляді значно спрощує підготовку до іспитів, підвищує ефективність навчання [9].

У цілому створені інформаційно-когнітивні, освітньо-наукові умови мають сприяти актуалізації самоосвіти і розвитку критичного мислення, формуванню бажання вчитися, самостійно здобувати знання та ефективно вирішувати проблеми в різних професійних ситуаціях. Доцільно у цьому контексті навести думку Л. М. Баланової, яка вважає, що на всіх рівнях комунікативного простору в процесі оволодіння студентом або науковцем професійно необхідними навиками відбувається формування сенсорно-когнітивної системи людини: інтелектуального рівня; накопичення корисних даних з їх подальшою обробкою і побудовою раніше невідомих знанневих концепцій [1].

Зважаючи на те, що проблеми когнітивізації освітньо-наукової діяльності тісно пов'язані з теорією пізнання, соціальною та когнітивною психологією, когнітивною антропологією, когнітивною лінгвістикою, теорією штучного інтелекту тощо, бібліотеці слід враховувати це у своїй діяльності. Сучасний арсенал бібліотечних форм і засобів в аспекті когнітивізації процесів необхідно спрямувати на: самореалізацію особистості; розкриття здібностей і можливостей; інтелектуалізацію; засвоєння нових способів пізнання; когнітивізацію компетентності тощо. З огляду на це у процесі створення інфосередовища знань важливим стає подолання ентропії (хаоса), доведення представлення інформації до високого рівня порядку. Наявність когнітивно орієнтованих ресурсів дає змогу користувачам бібліотеки реалізувати так звану двоступеневу схему виявлення необхідних даних релевантної тематики. При цьому у процесі когнітивізації на першому етапі встановлюються потенційні автори та джерела документної інформації, оцінюється їх авторитетність з урахуванням індексу цитування (SCOPUS). На другому етапі здійснюється безпосередній пошук, структуризація і класифікація масивів документів. Отже, одним із шляхів, що ведуть до зменшення інформаційної ентропії при науково-освітніх Інтернет-комунікаціях, є створення когнітивно орієнтованих ресурсів та електронних продуктів як основи медіапростору університетів. Серед сучасних електронних навчальних продуктів в електронному навчальному середовищі Н. П. Пасмор називає зокрема:

- повні тексти лекцій, авторські курси;
- матеріали до практичних і семінарських занять;
- відео-, аудіозасоби для вивчення окремих тем навчальних дисциплін;
- орієнтований перелік матеріалів до додаткового опрацювання тем або навчальних дисциплін;
- бази даних за тематикою навчального модуля;
- банки даних книг, статей тощо [10].

У той же час, розглядаючи когнітивні аспекти Інтернет-комунікації отримання знань, Є. Копанева зазначає про те, що вони лише надають основну інформацію і сутнісні когнітивно орієнтовані дані в такій формі, яка відтворює знання. Авторка наголошує на доцільності створення мережових когнітивно орієнтованих ресурсів з їх конвергенцією у внутрішніх інфосистемах, що реалізується через відповідні гіперпосилання та доповнення масивів публікацій зібраннями. У Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського конвергенція документних і когнітивно орієнтованих ресурсів відбувається через доповнення масивів публікацій зібраннями «Наукові біографії вчених» та «Наукові установи» [5].

На основі аналізу структури та ступеня впровадження електронних ресурсів і баз даних бібліотек вищих навчальних закладів України, який провела Л. Кислюк, також можна констатувати, що внутрішні бази даних для науково-освітніх потреб формуються з метою забезпечення в електронному доступі оперативної інформації, необхідної як студентам (навчально-методичні матеріали, спеціальна і загальна література, довідники), так і викладачам (автореферати дисертацій, періодика). Певна частина таких баз даних відбиває суто бібліотечні сервіси (електронні каталоги, покажчики, нові надходження, періодика тощо), інші є загальноінформаційними (праці викладачів і студентів, наукові видання і конференції ВНЗ). У цьому напрямі репозиторні ресурси також стають нев'ємною і одночасно важливою частиною інтелектуального середовища, відкривають необмежений ні в часі, ні в обсягах доступ до наукових знань [4]. Наприклад, у структурі репозитарія НЮУ ім. Ярослава Мудрого розміщено eLEGALIUM – електронна колекція рідкісних видань, що включає наступні розділи: «Стародруки», «Іміджева колекція раритетних книг ХІХ - початку ХХ ст.», «Підручники ХІХ - початку ХХ ст.», «Рідкісні видання середини ХХ ст.» «Зібрання газет початку ХХ ст.».

Вищезгадані практики когнітивізації бібліотечних процесів у інформаційному забезпеченні освітньо-наукових потреб університетів свідчать, що відбувається трансформація функцій вузівських бібліотек, яку можна розглянути як когнітивний ресурс, оригінальну творчу лабораторію для розвитку освіти і науки у сучасних умовах. Когнітивізація бібліотечних процесів, тобто спрямування на розробку та створення бібліотечних знанневих ресурсів, підтверджує призначення бібліотеки як посередника між знаннями, збереженими в документному вигляді, та здобувачем науково-освітніх знань. У діяльнісному аспекті технологічною основою формування знанневих ресурсів є проблемно-орієнтоване сховище знань, яке відрізняється від звичайної бази даних такими властивостями: інтегрованість представлених ресурсів; високий рівень структурованості інформації (підпорядкованість її єдиній концепції представлення знань); визначеністю спеціальних форматів представлення знань (забезпечення повноти опису та сумісності даних); забезпеченістю свободи доступу до інтелектуалізованих ресурсів [2].

Відтак знанневий ресурс стає основою семантичного наповнення інших інформаційних ресурсів бібліотеки, об'єднаних у цілісний дидактичний процес, реалізований в інформаційному освітньо-науковому середовищі навчального закладу.

Ресурсну складову бази знань становлять не окремі документи, а вже опрацьовані інформаційні ресурси: електронні каталоги, бази даних, повнотекстові, мультимедійні, цифрові бібліотеки, електронні виставки і колекції, бібліографічні, реферативні, фактографічні, електронні тематичні картотеки, ресурси Інтернету тощо [8]. Завдяки комунікаційній складовій, яка визначає засоби інтелектуального доступу і поєднує всі ці інформаційні ресурси в єдиний комплекс, з'являється можливість користування якісно новим ресурсом, орієнтованим на ефективне отримання знань та документальних джерел наукової інформації [6]. Наприклад, комплексні знаннєві ресурси НБУВ, згруповані в режимі «єдиного вікна», включають: онлайн-ресурс «Історико-культурні фонди»; інформаційно-бібліографічний сервіс; спеціалізовані бібліотеки (юридична і філософська), а у Казанському федеральному університеті (РФ) на веб-порталі представлені такі інформаційні ресурси: мережеві ресурси; каталоги; цифрові колекції; навчально-методичні ресурси; бібліографічна служба підтримки публікаційної активності, інформація для дослідників [3].

Як бачимо, нині актуальними стають когнітивні ресурси бібліотек щодо поширення наукометричних, бібліометричних баз даних. Так, до послуг учених НЮУ ім. Ярослава Мудрого – комплексний електронний ресурс «Міжнародні наукометричні бази даних та системи», який надає систематизовані знання, дозволяє ознайомлювати викладачів та науковців із: загальним поняттям «наукометрія», наукометричними показниками автора, наукометричними базами даних (Web of Science, SCOPUS, EBSCO, IndexCopernicus, РИНЦ), пошуковою системою GoogleАкадемія та іншою корисною інформацією. Розроблено покроковий алгоритм створення облікового запису кафедри, установи або окремого вченого в «Google Академія».

Отже, можна констатувати, що когнітивізація бібліотечних процесів інформаційного забезпечення освітньо-наукових потреб стає трендовою, оскільки відіграє важливу роль у формуванні знаннєвого простору. Виявлення і вміле, швидке вирішення глобальних проблем при підготовці фахівців нового часу сприяє еволюціонуванню діяльності бібліотек ВНЗ. Однак при цьому потребують подальшого вирішення наступні питання: 1) опрацювання семантичних ресурсів для забезпечення інтелектуального доступу до якісної змістовної інформації; 2) активізація участі бібліотек як посередників-когнітологів у соціально-комунікаційних процесах; 3) перехід бібліотеки на новий рівень семантичного узагальнення інформаційних послуг, які вона надає; 4) освоєння і запровадження нововведень у технології обробки інформації; 5) виявлення нових знань та надання ефективних сервісних можливостей доступу до когнітивних інфоресурсів.

Список використаної літератури

1. Баланова Л. М. Формирование сенсорно-когнитивной системы человека в процессе овладения профессионально необходимыми навыками / Л. М. Баланова // Право і Безпека. – 2005. – № 4/4. – С. 188–190.
2. Давидова І. О. Розвиток когнітивно-комунікаційної функції бібліотечних фахівців в умовах формування суспільства знань / І. О. Давидова // Соціальні

- комунікації в стратегіях формування суспільства знань : у 2 ч. : матеріали міжнар. наук. конф., Харків, 26–27 лют. 2009 р. – Харків, 2009. – Ч. 2. – С. 39–41.
3. .Информация для исследователей [Электронный ресурс] // Казанский федеральный университет : [офиц. сайт]. – Режим доступа: <http://kpfu.ru/library/informaciya-dlya-issledovatelej/> (дата обращения: 03.04.2015). – Загл. с экрана.
 4. Кислюк Л. Аналіз структури та ступеня впровадження електронних ресурсів і баз даних бібліотек вищих навчальних закладів України / Л. Кислюк // Вісник Книжкової палати. – 2009. – № 3. – С. 28–31.
 5. Копанєва Є. Когнітивно орієнтовані ресурси й наукові Інтернет-комунікації / Є. Копанєва // Бібліотечний вісник. – 2011. – № 5. – С. 10–13.
 6. Лобузїна К. Технології організації знаннєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / К. Лобузїна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2012. – 252 с.
 7. Новий словник іншомовних слів : близько 40 000 сл. і словосполучень / за ред. Л. І. Шевченко. – Київ : Арії, 2008. – 671 с.
 8. Остапчук Ю. Бібліографічні картотеки та бази даних бібліотек вищих навчальних закладів / Ю. Остапчук // Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 9. – С. 15–20.
 9. Пасмор Н. П. Бібліотека в електронно-освітньому інформаційному середовищі ВНЗ [Електронний ресурс] / Н. П. Пасмор // Традиції і новації в інформаційному забезпеченні науки та освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. б-к ВНЗ III–IV рівнів акредитації (22–24 трав.). – Сімферополь, 2012. – 1 ел. опт. диск.
 10. Пасмор Н. П. Інноваційна діяльність бібліотек зі створення електронних науково-освітніх ресурсів [Електронний ресурс] / Н. П. Пасмор // V Львівський бібліотечний форум "Бібліотека – відкритий світ" : зб. матеріалів, 10–13 верес. 2014 р. – Київ, 2014. – С. 72–75. – Режим доступу: http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/6419/1/Pasmor_72_74.pdf (дата звернення: 03.04.2015.). – Заголовок з екрана.